

Noii țărani din Maramureș și vechiul ideal umanitar de fraternitate economică

Sonia Hristescu
Universitatea din București

The rural world was many times considered the holder of traditions coming from the old generations, the symbol of enrooting due to its reduced mobility compared to the urban world. Before the Romanian Revolution of December 1989, the rural way of life implied a model of daily existence in which the distribution of roles within the community was closely tied to the values shared by the entire community, in a broad meaning, or by the domestic group, in a narrow meaning.

Although generally considered traditional, the rural world cannot escape evolution. Therefore, if we consider the dynamics of the social relations which spur new types of sociability or, on the contrary, new cleavages due to social mobility, with changes in statuses and roles, or due to geographical mobility, we can say that, on the contrary, the face of the rural world is changing. Today, the modern rural society seems divided, on the one hand due to the representations of its members, more nuanced with every day, on the other hand due to a „multitude of ways of life” (Beck, 1998) which do not resemble those considered traditional. The diversity of the ways of life in the rural Maramureș comes mainly from the migration of the villagers to the cities or even to other countries and, more recently, after 1994, from the expansion of rural tourism and the openness it implies.

Under these circumstances, taking into account the implications of tourist practices, we wonder whether the modernity submits the relationship between rural actors to a reflexivity exercise. To test this argument, we want to know whether the rural world is able to align itself to modernity by assuming the power of individual action, by a rationalization of the actions of the rural actors, called here, in the context of tourist practices, the „new” peasants.

Tourist practices in the rural areas represent a modern social phenomenon that emerged following decision of both the state and the private individuals to participate to it. Knowing the way the tourism is implemented in the rural areas, our main question is to what extent such practices change the relationship between people compared to the old traditional way of living together.

Lumea rurală a fost considerată nu rareori drept matrice purtătoare a moștenirii din bătrâni, simbol al înrădăcinării datorită mobilității reduse în raport cu lumea urbană. Până în decembrie 1989, aceasta era înțeleasă ca un model de viață cotidiană în sânul

căruia partajul de roluri în cadrul comunității era în strânsă legătură cu valorile împărtășite de întreaga comunitate, în sens larg, sau de grupul domestic, în sens restrâns.

Deși considerată tradițională, nu putem oculta ideea unei evoluții normale căreia

lumea rurală i s-ar putea sustrage. Prin urmare, dacă luăm în considerare dinamica relațiilor sociale care antrenează noi moduri de sociabilitate sau, din contră, noi clivaje, din cauza mobilității sociale, cu schimbarea de statusuri și roluri și cea geografică, constatăm, de fapt, că fața lumii rurale este în schimbare. În prezent, societatea modernă rurală pare a se scinda în două, pe de o parte din cauza reprezentărilor membrilor săi, din ce în ce mai nuanțate, pe de altă parte, din cauza „unei multitudini de moduri de viață” (Beck, 1998, 17) care nu mai seamănă cu cele considerate tradiționale. Diversitatea modurilor de viață în mediul rural din Maramureș este atribuită mai ales deplasării sătenilor către orașe sau chiar în străinătate, iar după 1994, practicării turismului rural și deschiderii pe care această practică o implică.

În aceste condiții, ale practicii turistice, ne întrebăm dacă modernitatea supune raporturile dintre actorii rurali unei reflexivități. Pentru a testa pertinenta acestui raționament ne întrebăm dacă lumea rurală este capabilă să se alinieze modernității prin revendicarea unei puteri de acțiune individuală, deci printr-o raționalizare a acțiunilor actorilor rurali, numiți de noi, în contextul practicii turistice, *noii țărani*. Expresia *noii țărani* este preluată din literatura franceză de specialitate și aplicată în contextul românesc pentru a-i desemna pe acei locuitori din mediul rural maramureșan care dezvoltă practici economice noi în legătură cu turismul.

Practica turistică în mediul rural constituie un fenomen social modern apărut atât în urma unei decizii etatice, cât și individuale de participare la aceasta. Cunoscând modul de implementare a turismului în mediul rural ne întrebăm, în ce mod schimbă raporturile între oameni o astfel de practică în raport cu un mod tradițional de conviețuire ?

Câteva precizări conceptuale

Înainte de a trece la analiza propriu-zisă a formelor de sociabilitate comunitară în sate din Maramureș, avem nevoie de a lămurii,

din punct de vedere metodologic, folosirea unor termeni precum cel de *comunitate*, destul de imprecis în diferitele accepții. Atât în literatura de specialitate franceză, cât și în cea anglo-saxonă, termenul de *comunitate* este destul de vag definit, diferențindu-se în accepții de la un spațiu la altul.

Ce este comunitatea și, în legătură cu aceasta, acțiunea comunitară ?

Mergând pe urmele lui Max Weber în *Economie și societate*, constatăm că diferitele forme de activități conduc la instituirea de relații sociale între indivizi. Weber vedea relațiile sociale drept comportamentul mai multor indivizi care se reglează și se orientează unul în funcție de celălalt. Aceasta îl conduce pe Weber să facă o distincție între două procese care ar asigura amândouă o anumită reciprocitate între indivizi, dar care reglează în mod diferit ordinea socială. El distinge două tipuri ideale : tipul „comunitar”, termen care desemnează un tip de relație socială atâta vreme cât activitatea socială se fondează pe sentimentul subiectiv (tradițional sau afectiv) al participanților ce aparțin aceleiași comunități. Celălalt tip, intitulat „asociativ” se referă, din contră, la o relație socială fondată pe un compromis de interese motivate rațional (în valoare sau finalitate) sau pe o coordonare de interese motivate în aceeași manieră. Fără a folosi termenul de *solidaritate* sau de *legătură socială*, Weber constată totuși că relația socială constă într-o reciprocitate între indivizi.

F. Tönnies¹ identifică, în *Comunitate și societate*, două tipuri de motivații proprii omului : o voință organică innăscută (care se manifestă prin plăcere, obișnuință și memorie) și o voință reflectată (fondată pe raționament și proiectată către viitor). Cele două tipuri de voință duc la o separare între „comunitate” (*Gemeinschaft*) și „societate” (*Gesellschaft*). „Comunitatea” este produsă de voința organică și se caracterizează prin proximitate afectivă, spațială și socială a indivizilor, principalele grupuri sociale fiind familia (legăturile de înrudire), satul (legăturile de vecinătate) și comunitatea spirituală (legătură fondată prin practica religioasă).

La rândul său, „societatea” care este produsă prin voința reflectată corespunde unei stări sociale în care legăturile sunt formale, impersonale și fondate pe interese individuale. Este locul unde stăpân este calculul și promovarea personală. În timp ce la Tönnies cele două se succed, la Weber, ele pot coexista.

În efortul său de a defini termenul de comunitate, George A. Hillery Jr.² (1955, 1959) introduce câteva precizări utile. Opunând „organizarea formală” celei de „comunitate”, autorul definește prima noțiune printr-o orientare primară către un scop specific („specific goals”), în timp ce a doua noțiune, cea de „comunitate” sau de „organizare comunitară”, cum o numește Hillery, este considerată având o organizare primară mai difuză în raport cu scopul urmărit. În timp ce „organizarea comunitară” atribuie roluri specifice membrilor săi, într-o „comunitate”, această specializare de roluri este mai restrânsă, raporturile dintre membrii „comunității” acoperind un spațiu relațional mai vast.

Făcând trecerea la spațiul societăților țărănești, constatăm că majoritatea societăților agrare sunt organizate în colectivități, relativ mici și autonome, instalate pe un teritoriu pe care îl exploatează. Pentru sociologul francez Henri Mendras, termenul englezesc *community* este sinonim cu cel franțuzesc *communauté*, în timp ce termenul *communauté* ar veni de la *commune*. Astfel, plecând de la această dificultate terminologică, Henri Mendras optează pentru folosirea termenului de *comunitate* pentru a desemna „colectivitățile sau grupurile domestice care prezintă trăsături comunitare” (Mendras, 1976, 74-75), în timp ce un sat sau o colectivitate s-ar caracteriza printr-o organizare mai mult sau mai puțin individualistă, mai mult sau mai puțin comunitară. În toate aceste cazuri, dimensiunea grupului social și tipurile de relație dominante pot fi caracterizate prin termenul *intercunoaștere*, care semnalează o formă particulară de organizare a socialității. În acest sens, satul constituie o astfel de comunitate de intercunoaștere.

Unele abordări teoretice plasează interacțiunea în centrul realității sociale, definită

drept confruntarea între „logici de acțiune” heterogene, iar fiecare individ este văzut în relația cu ceilalți membri. În acest context, familia, școala, biserica, vecinătatea, satul au fost identificate cu noțiunea de *comunitate*, a căror trăsătură comună este „unitatea valorică sau, mai exact, probabilitatea de a avea membri cu orientări valorice similare” (Sandu, 2005, 12).

Astfel, putem face o alegere metodologică, vorbind despre „comunități” rurale, caracterizate printr-o organizare autonomă în dinamica de ansamblu a societății. Baza de funcționare a acestor „comunități” o constituie idealul comunitar de întraajutorare.

Această distincție minimală între „comunitate” și „colectivitate” trebuie să fie însoțită de o altă precizare referitoare la utilizarea sintagmei „participare comunitară”. „Participarea locală sau comunitară” se referă la „procesul angajării membrilor unei comunități locale în acțiuni care urmăresc satisfacerea unor cerințe cu caracter local, preponderent local și public sau grupal” (Sandu, 1977, 139). Însă, scopul acestei lucrări nu este de a face un inventar al acțiunilor comunitare din mediul rural maramureșean și modul de implementare și de funcționare a acestora, ci să identifice interdependente funcționale între anumiți membri ai acestui mediu în raport cu trăsături ale comunității rurale considerate ca fiind tradiționale, cum ar fi conceptul de *întraajutorare*. De asemenea, aceste interdependente vor fi studiate și în cadrul acțiunilor care urmăresc satisfacerea unor nevoi personale sau comunitare cu participarea membrilor unor comunități rurale din Maramureș. Prin urmare, definiția „participării comunitare” este înțeleasă în sens restrictiv, aplicându-se la acei membri ai comunității rurale care practică turismul rural, considerați drept *noi țărani*, și care, în cadrul acestei practici, dezvoltă anumite relații cu ceilalți membri ai aceleiași colectivități care au sau nu aceeași ocupație. Avem astfel în vedere relații care se creează potrivit unor criterii de apartenență la practici comune de schimb și în același timp de excludere, din interiorul grupului, dar și din exteriorul acestuia.

Fraternitate economică în comunități rurale din Maramureș

În sensul celor spuse mai sus, se poate vorbi despre comunități rurale tradiționale a căror caracteristică principală ar fi o anumită organizare internă care ar avea la bază principiile de funcționare proprii. Prin urmare, vom încerca să identificăm modalitățile de expresie din domeniul organizării comunităților rurale, precum și evoluția acestora de-a lungul timpului.

Odată cu formularea acestui obiectiv, ne simțim obligați să identificăm principalele forme de organizare într-o comunitate rurală. În rândurile care urmează, analiza noastră se va situa mai întâi la nivelul familiei, iar mai apoi la nivelul satului, ca tip mai cuprinzător de organizare teritorială, referindu-ne astfel la o dinamică a raporturilor care se stabilesc între indivizi.

Încadrându-ne în câmpul cultural al abordărilor românești a noțiunii de *familie* în spațiul comunităților rurale, înțelegem că este impropriu de a folosi acest termen. Frecvent, în mod tradițional, în spațiul românesc era folosit termenul *gospodărie*. Termeni similari erau, de altfel, folosiți și în spațiul balcanic: *mikokiato* (la greci), *domaèinstvo* (la slavii de sud). Continuând „aventura” metodologică spre spațiul european occidental identificăm termenul *household* la englezi și *maisonie* la francezi, noțiune dispărută din franceza contemporană. Prin urmare, „dacă vrem să desemnăm cu precizie persoanele dintr-o casă, trebuie să utilizăm noțiunea *grup domestic*, care ne permite să înțelegem că persoanele trăiesc împreună, posedă aceeași proprietate, au aceleași sărbători religioase, fără a elimina ideea că sunt înrudite” (Stahl, 2000, 193). Astfel, noțiunea *grup domestic* poate fi folosită pentru a desemna „cea mai mică unitate socială” (Stahl, 2000, 192), după cum afirmă Paul Stahl. Grupul domestic constituie astfel un prim nivel comunitar sau de organizare.

Însă, nu putem analiza un grup domestic ca atare fără a lua în considerare și alte grupuri domestice cu care acesta intră în contact. Prin urmare, pentru a înțelege structura și funcționarea unei comunități rurale, oricare ar fi aceasta, trebuie să ne plasăm la un al doilea nivel comunitar, cel al satului. Avem astfel în vedere o organizare dinamică și interrelațională a grupurilor domestice.

În acest sens, Max Weber propune o distincție între „societate domestică”, „o comunitate care acoperă nevoile de muncă și de relații” (Weber, 1971, 379) și „vecinătate” care desemnează o comunitate de interese care rezultă din proximitatea spațială și care constă în „fraternitate economică”, adică ajutorul pe care oamenii și-l dau fie sub puterea normativă a tradiției, fie ca urmare a unei relații afective, fie sub acțiunea factorului spațial care constrânge un grup domestic la un anumit comportament în raport cu celelalte care se află în vecinătate. Din acest punct de vedere, pentru Weber, satul constituie „o comunitate tipică de înrudire” (Weber, 1971, 380). Dar dacă luăm în considerare faptul că repartizarea funcțiilor depinde, în general, de relația aparte care se stabilește între grupurile domestice, în raport cu spațiul de vecinătate constatăm că această distincție nu este foarte bine operată.

Într-o comunitate trebuie să avem în vedere o multitudine de factori operanți. Astfel, raportându-ne în mod exclusiv la spațiul nostru, putem propune ipoteza următoare: într-un context în care apartenența și responsabilitățile față de înrudire sunt accentuate, fiind la baza reprezentării sociale a grupurilor domestice, aceasta tinde să dezvolte forme de ajutor pentru a face față mai bine responsabilităților. Continuând pe aceeași direcție, putem afirma că, în general, apartenența unui grup domestic la o comunitate rurală poate genera o mai mare responsabilitate a grupului în interiorul acesteia. Prin urmare, considerăm că acest concept de *fraternitate economică* este un construct simbolic care funcționează în mod diferit la nivelul grupurilor domestice în funcție de accentuarea unor factori în detrimentul altora: înrudirea sau proximitatea.

În încercarea de a afla care sunt formele de participare comunitară pe care spațiul maramureșean ni le propune, principala tradiție sociologică românească ne vorbește, în mod evident, despre biserică sau cârciumă, care apar drept cadrul propice desfășurării solidarităților în mediul rural, ca o „putere structurantă” (Guillaume, Jourdan, Mayaud, Mayaud, 2005) a acestuia. În afara cadrului de desfășurare a solidarităților rurale mai putem adăuga elementele care structurează relațiile sociale între indivizi: motive de rudenie, de prietenie, de vecinătate. Însă, miza este aici de a lua în considerare solidaritățile născute din practici profesionale, mai exact din practica turistică. Însă, întrebarea este dacă putem vorbi despre solidarități de „muncă” în mediul rural. Generează practica turistică un soi de conflicte între membrii comunității rurale, excludere, antagonisme sau, din contră, solidarități construite în funcție de interese diverse?

Fraternitate economică în practica turistică

Trăsătura esențială a societății tradiționale țărănești din Maramureș, care nu ar fi diferită de alte societăți tradiționale, se referă la organizarea socială a unui „ansamblu armonios între indivizi și colectivitatea rurală. Nici o luptă sau o ciocnire între cele două. O perfectă omogenitate socială a grupurilor domestice” (Stahl, 1939, 382).

Orice societatea tradițională presupune resurse provenind din natură și cultură care îi construiesc și organizează existența. Acestea se referă în egală măsură la modurile de viață culturală (de pildă, ierarhia sexelor într-un grup domestic tradițional: bărbatul fiind „șeful casei”) cât și la capacitatea de muncă în raport cu sexul (cu bărbatul care „aduce banii în casă” și femeia care se ocupă de treburile din gospodărie). În fapt, acestea sunt rezerve de sens colectiv specifice societăților tradiționale ale căror stiluri de viață și reprezentări sunt considerate de către cercetător ca fiind securizante.

Toate aceste reprezentări funcționează la nivelul gândirii tradiționale drept referenți identitari prin care individul tradițional se identifică societății sale, creând astfel o imagine coerentă a lumii țărănești. Însă, în prezent, în condițiile modernității, aceste elemente comune sunt puse la îndoială de către individul din ruralul maramureșean. Îmbinarea elementelor vechi cu altele noi, „moderne”, cu care *noul țăran* îi oferă acestuia mijloace multiple de identificare. Unul dintre aceste elemente „tradiționale” poate fi reprezentat de identificarea (se subînțelege că aceasta este parțială) cu o cultură endogenă a culturii de apartenență, în particular, cultura maramureșeană. Acesta pentru că *noii țărani* care deschid pensiuni turistice nu se pot concepe ca fiind total dependenți de cultura lor de origine. Individualizarea lor prin detașarea de un mod de viață tradițional și prin recurgerea la o practică alteră a culturii lor nu înseamnă abandonul total al reprezentărilor comunității de origine. Din contră, *noii țărani* nu pot fi văzuți ca indivizi liberi de orice legătură. Ei își construiesc, articulează și pun în scenă biografia personală sprijinindu-se în egală măsură pe elemente referențiale tradiționale și pe elemente noi de identificare datorate contactului cu turiștii. Biografia lor devine „o biografie aleasă, o biografie bricolată” (Beck, 1998, 21), la limita între o identificare cu o cultură endogamă, cultura de origine, și în același timp cu o cultură exogamă, reflectată prin importarea unor modele de reprezentare străine a culturii lor de origine.

Prin urmare, *noii țărani* sunt supuși unei dialectici, în primul rând, prin modelele tradiționale care constrâng la o apartenență colectivă, și, în plan secund, de modele exogene a culturii lor, modele oferite de turiștii români sau străini cu care aceștia intră în contact direct. Pe de altă parte, între a duce o existență liniștită prin practicarea agriculturii, care poate nu mai corespunde satisfacerii unor nevoi personale, și a-și înscrie viața într-un circuit modern, european sau chiar mondial, factorul economic este hotărâtor. Acesta face ca *noii țărani* să ajungă să-și construiască și să-și conducă viața sub imperiul

factorului economic. Prin urmare, „individualizarea nu se bazează total pe o decizie liberă... Este vorba despre o constrângere, e adevărat paradoxală, în realizarea eului, în construirea sinelui, în punerea în scenă a acestuia, nu numai la nivelul experienței personale, ci și la nivelul legăturilor morale, sociale și politice...” (Beck, 1998, 21).

Astfel, în societatea din Maramureș, considerată tradițională, „mit” creat în special de cercetători și întipărit chiar și în memoria maramureșenilor, asistăm la emergența unui nou raport între individ și colectivitate. Nu se mai poate vorbi ca în trecut, mai precis ca în perioada regimului comunist, despre un destin colectiv, ci, din contră, despre un destin asumat din ce în ce mai mult în mod individual de către *noii țărani*.

Principiul economic, valoare fundamentală a vieții în societate, pare să primeze asupra celui de relație socială de întraajutorare. Acest lucru face ca în condițiile practicii turistice, în cadrul rețelelor de proximitate, oamenii să se identifice pe criterii din ce în ce mai sociale: „Ăla cu casă mare”, spunea o săteancă dintr-un sat din Maramureș, înțelegem „obișnuită”, identificându-și în acest mod vecinul cu pensiune. Astfel, în condițiile actuale, ale trecerii la economia de piață, individul sau grupul domestic „nu este departe de a fi judecat în funcție de un criteriu: bunurile deținute” (Singly, 1993, 57):

„- Primiți turiști?

- Nu primim. (...) Numai ăștia care au căși mari cum e vecina aia de vine care primea turiști (și arată cu mâna spre o persoană care se apropia), noi... nu avem cum”³.

Închiderea relativă a cercului domestic este asociată cu o creștere a judecăților exterioare în termeni de proprietate, de bogăție și de consum, în aceeași măsură în care individul își proiectează drept orizont realizarea personală. Din această perspectivă, Maramureșul dobândește imaginea unui „amalgam de indivizi reduși la spațiile lor închise” (Charbonneau, 1998, 116), în care *noul țăran* pare a concepe relația lui cu ceilalți membri ai aceleiași comunități în termeni mai ales utilitari.

Însă, pe de altă parte, *noul țăran* nu poate fi caracterizat drept o persoană individualistă și autonomă. Activitățile pe care acesta le desfășoară în cadrul practicii turismului trebuie înțelese și în raportul acestuia cu celălalt, care aparține comunității sale.

Vecinătatea constituie un important factor de sociabilitate și întraajutorare. Pentru a califica această accentuare a teritoriului, a spațialului în construirea sociabilității în jurul a mici enclave de vecinătate, Maffesoli (1993, 203-218) propune conceptul de *comunitate de destin*. Chiar dacă este vorba despre vecinătate, acest concept devine din ce în ce mai puțin operant la nivelul colectivităților rurale din Maramureș. Căci, acest destin colectiv nu mai este asumat în aceeași măsură de membrii unei colectivități ca în trecut. Putea factorului economic face ca acesta să fie asumat independent de fiecare individ al colectivității rurale din Maramureș.

Alături de vecinătate și alți factori ar mai putea contribui la crearea de legături. Un alt factor de sociabilitate și de întraajutorare este dat de rețelele create de *noul țăran*. Este vorba mai ales despre rețele de schimb – schimb de elemente materiale (diverse produse care ar putea lipsi la un moment dat dintr-o pensiune) sau imateriale (diverse informații). Aceste rețele se pot modifica sau nu, după cum *noul țăran* consideră că este necesar să păstreze o anumită legătură sau nu pentru realizarea propriilor nevoi sau în funcție de anumite constrângeri care pot contribui la menținerea unei anumite legături sociale (o datorie mai veche către un consătean sau pur și simplu din supunere față de alt membru al comunității sale, precum primarul sau preotul, notabili cu autoritate în sat). Prin urmare, rețele pe care acesta le construiește sunt schimbătoare și, adesea, ele depășesc spațiul de proximitate.

În constituirea acestor rețele, familia sau vecinătatea pot fi surse importante de întraajutorare, dar, câteodată, chiar și experiența împărtășită sau relațiile afective pot fi surse unei alegeri. O săteancă din Botiza ai cărei copii aveau deschisă o pensiune turistică spunea că aceștia își amintesc rareori de ea,

ceea ce înseamnă, în acest caz, că întrajutorarea poate viza alte persoane decât cele apropiate, rețeaua fiind constituită pe alte criterii decât înrudirea. Dar nu putem generaliza, de la un exemplu, caracterizarea unui grup domestic și prin extensie și altele drept exclusiv utilitar. E posibil ca ajutorul dat celui din aceeași comunitate să se situeze în registrul nevoii. În general, modul în care acesta circulă se apropie mai degrabă de obligație, ceea ce reduce considerabil marja de libertate a individului-donator. Această obligație este în fapt o rămășiță a valorilor tradiționale transmise de comunitate membrilor săi. Este vorba despre eul „statutar” (Singly, 1998, 35) care intervine grație unui model de conduită transmis membrilor unei comunități. Înseamnă, de asemenea, o responsabilizare a membrilor aceleiași comunități față de ceilalți aflați în nevoie. Putem vorbi astfel despre o „îngustare a relațiilor sociale”⁴ (Sennett, 1979, 232), rezervate în special anumitor persoane și situații. În satele maramureșene aceste situații aparte pot fi cele de înmormântare unde încă mai este funcțional criteriul înrudirii sau cel al vecinătății:

„- La noi, când moare omu’, să dă trăiști d-acele. Cine-l duce, că sunt persoane care duc mortu’, și după ce duce mortu’ în cimitir, vine acasă la mâncare, mănâncă și dai trăiști la oamenii care l-a dus și prapori... îs cu cruce și cu sfinți pe ei, așa făcuți anume. Când moare, așa e: patru prapori și o cruce. Cinci bucăți, așa! Aceia trebuie să ducă oamenii, care îs neamuri cu mortu’! Și-apoi, la fiecare, praporel, câte o trăistucă”⁵.

O situație similară este și cea legată de un alt rit de trecere: nunta.

„-... Eu vă spun, duceam varză la nuntă, or la mormântare când ai în vecini, așa! No, s-adună fiecare, mai ales la mormântare. Când moare în familia dumneavoastră, duc și eu la dumneavoastră...”⁶

Nunta și înmormântarea sunt tot atâtea situații de întrajutorare în care este angajată comunitatea rurală și care sunt în strânsă legătură cu tradițiile culturale, normele și valorile comunității respective. Ajutorul reciproc funcționează automat în comunitate

potrivit acestor principii și indiferent de starea socială a celui aflat în dificultate.

Bineînțeles, acestea nu sunt singurele cazuri de întrajutorare identificabile la nivelul comunităților rurale din Maramureș. Adesea, persoanele care la un moment dat se aflau în dificultate căutau ajutorul de obicei al vecinilor sau al rudelor: „Ne duceam la vecini și ne-mprumutam. Și cu sare și cu făină și cu lapte și cu cartofi. Și-apoi îi dădeam înapoi ce-avem. La vecini și la rude”⁷. La alte persoane nu se mergea, din lipsă de încredere în vulgarizarea situației nu foarte bune a celui în cauză: „Nu mai merem prin sat, că ne râde lumea”⁸. Împrumutul era de altfel o modalitate frecventă mai ales în condițiile în care în timpul regimului comunist produsele alimentare erau raționalizate, motiv pentru care accesul la ele era restricționat. În plus, numărul persoanelor salariate era destul de scăzut. Acești factori nu le permiteau oamenilor să achiziționeze produsele de care aveau nevoie. Revoluția română din decembrie 1989 a schimbat lucrurile, în sensul că oamenii au dobândit libertatea de a-și căuta un loc de muncă fără ca acesta să le fie impus. Prin urmare, banul a pătruns într-o mai mare măsură în satele românești. Acest lucru a facilitat împrumutul sătenilor în dificultate, dar sub o formă diferită față de cea din trecut: schimbul și contraschimbul pare a fi înlocuit cu plata în bani care se putea face și la o dată ulterioară achiziționării unui produs: „Acuma dacă le lipsește din casă, acuma-i mai bine. Acuma să duc acolo și să scriu pă caiet. N-au bani și să scriu pă caiet până ieu pensia, până ieu banii”⁹.

În alte cazuri, absența CAP-ului în unele din satele din Maramureș a fost favorabilă locuitorilor acestor sate, întrucât relațiile dintre oameni s-au consolidat mai ales cu ocazia sărbătorilor. Nefiind nevoie să meargă la muncă până și în zilele de sărbătoare pentru a realiza „planul cincinal” oamenii din sate precum Bârsana sau Botiza se puteau întâlni stabilind o comuniune între ei în cadrul sărbătorilor:

„(...) la noi se mai păstrează porturile, obiceiurile, tradiția asta din bătrâni. La

sărbători iară, tineretu' îmblă țărănește îmbrăcat. La biserică mere lumea. Aici n-o fost nici CAP-u'. N-am avut. Știți? Acolo, oamenii cu CAP-u', lucruri din astea o mai pierdut ei, o mai lucrat ei duminica, în sărbători. La noi nu lucrează nimeni în sărbători. La noi, când is Paștele, is trei sărbători. Crăciunu', trei sărbători. La Rusalii, trei sărbători, la Sfinții Apostoli Petru și Pavel, trei sărbători să ține.(...) după ce vin de la biserică mai merg alții mai beu puțin, alții joacă cărți acole sau stau pe marginea drumului. Vorbesc p-aici că oamenii is sufletești¹⁰.

Totuși, chiar și aici unde în timpul sărbătorilor se realizează o anumită înțelegere între colocuitorii unui sat, regretul că relațiile între oameni nu mai sunt aceleași este remarcat de Ioan Trifoi, un sătean din Botiza: „Înainte era o legătură între oameni mai altfel”. Astfel, am fi înclinați să credem că în sate necolectivizate precum Botiza sau Bârsana legăturile sociale ar trebui să fie mai pronunțate decât prin alte sate care au cunoscut CAP-urile. Este vorba despre o stare de fapt care le lăsa oamenilor o mai mare libertate de alegere în crearea solidarităților:

„- Cum era pe timpul lui Ceaușescu?

- Noi aicea trăiam foarte bine, ce să zic? Era niște chestii că trebuia să dăm mai mult formal niște lapte, ouă, brânză, dacă nu, nu-ți da uleiu'. Acuma mai dai, mai nu dai... Aicea la noi n-o fost colectiv. Totu' a fost privat, o duceam bine. Nu ne făta vaca până la trei-patru ani, așa era, și de făta, tăiai vițelu'. Aici așa era și să mai putea rezolva oare ceva. Da' comunele unde o fost colectivizare și totu' o fost monitorizat și totu' o fost sub control, acolo o fost foarte greu, foarte greu¹¹.

Se pare că tocmai problemele din timpul regimului comunist i-au determinat pe oameni să fie solidari la nevoie. Însă, Ioan Trifoi remarcă faptul că ajutorul pe care sătenii și-l dădeau, în trecut, de obicei, în momentele grele, va dispărea:

„(...) dacă moare cineva sau și dacă să căsătorește, toată lumea duce la înmormântare făină, ulei, zahăr, varză, slănină. Dacă-i

nuntă iar. Înainte. Și-acuma, dar mai rar. Înainte dacă murea un cal sau murea la cineva o vacă, toată lumea s-ajuta. Bogat, sărac, toată lumea pune bani și s-ajuta. Asta-i un lucru care probabil va dispărea¹².

Actualele relații dintre săteni sunt puse de către Ioan Trifoi, zis al lui Gātu, persoană plimbată și prin țări străine, și pe seama modernizării satului și a locuitorilor săi, modernizare care se prefigurează din momentul ieșirii din comunism. Tot de la Ion Trifoi înțelegem că același regim comunist, exercitat asupra oamenilor, în mod direct sau indirect, să devină mai individualiști mai ales când nu mai aveau ce împărți, împiedicând existența unor concepții de viață care să implice și grija față de ceilalți sau menținerea legăturilor sociale.

„- Acum [se mai ajută oamenii ca în trecut]?

- No, și-acuma e. Da, pă timp ce vine devine modernismu' ăsta, deja începe lumea să fie mai individualistă, începe să fie, să zice mai deșteaptă, nu mai știu cum să mă exprim cu dumneavoastră. Is mai altfel. Înainte era o legătură între oameni mai altfel. Și lor, turiștii, la ei, asta le place foarte mult. Am observat. Le place foarte mult dacă văd că se toarnă o placă, un planșeu aici la o casă, participă treizeci de oameni, așa îi impresionează! Ne spune că și la ei, așa o fost acuma vreo cincizeci-șaizeci de ani cam cum suntem noi acuma. D-asta mă gândesc la comunismul ăsta, îți dai seama cât ne-o înapoiat pe noi. Îmi pare foarte rău! Dacă cădeam în ceia parte, deja România era o țară foarte dezvoltată.¹³

Prin urmare, motivele acestei relative schimbări față de perioada comunistă sunt mult mai profunde: nu numai influența exercitată pe toate planurile, chiar și cel al relațiilor sociale, de către un regim autoritar, ci și trecerea la democrație și eventuala deschidere a oamenilor în contact cu o altă civilizație.

Totuși, dacă pentru Ioan al lui Gātu relațiile sociale încep să se îngusteze în mediul rural în raport cu perioada de dinainte de Revoluție, pentru Maria Moș ele par a se accentua. La nunți și mai ales la înmormântări

pare a se fi urmat dintotdeauna o lege nescrisă, aceea de a se participa în număr cât mai mare și de a aduce câte ceva, de obicei alimente: „La-nmormântare participa vecinii, oamenii din sat, aproape toți la-nmormântare. Aduceau de toate: ulei, varză, ouă, tot ce să consuma pentru înmormântare”.

Dar dacă pentru unii săteni în trecut era o mai mare solidaritate a oamenilor la nevoie, în ciuda lipsei mijloacelor materiale, pentru alții, în prezent, economia de piață a facilitat o mai bună aprovizionare a oamenilor și astfel, o mai mare disponibilitate a acestora în caz de nevoie:

„Acuma la nuntă, când să face o nuntă, se participă, de exemplu, s-aduce ulei, zahăr, s-ajută oamenii în familie, unii cu alții. Dacă să face nuntă, dacă să face-nmormântări, dacă să face botezuri, acuma-i mai bine un pic. Înainte n-avea de unde să dea oamenii, nici ulei, nici zahăr, nici orez, să s-ajute la-nmormântări și nici la nunți.(...) acuma mai tare s-ajută”¹⁴.

În realitate, este un punct de vedere nuanțat probabil și în funcție de mijloacele materiale trecute și prezente ale persoanei în cauză. Ioan al lui Gătu era pe vremea lui Ceaușescu maistru-instructor la școala din sat, iar în prezent deține o pensiune, în timp ce Maria Moș, rămasă văduvă de timpuriu, lucrează pe unde i se oferea de lucru. Diferența de statut social pare a influența percepția celor doi săteni în raport cu relațiile din lumea rurală.

Îngustarea relațiilor sociale cândva deschise tuturor membrilor unei comunități se identifică și în discursul *noilor țărani* care se izolează de ceilalți membri ai aceleiași comunități, indiferent că aceștia practică sau nu turismul rural. Giurgiu Ilișca din Botiza ai cărei copii se ocupă cu practica turistică și care, în mod evident, știe tot ceea ce „mișcă” în propria curte unde se află pensiunea ne lămurește printr-un răspuns scurt că celor din pensiunea Floricica nu li se întâmplă să recomande turiștilor o altă pensiune. Prin urmare, nu identificăm nici urmă de relație care s-ar stabili între această pensiune și o alta din același sat.

„– Dar cu vecinii? Vă ajutați cu vecinii? Dacă aveți prea mulți turiști îi duceți la vecini?”

– Nu. Noi așa luăm turiști cât să încapă în casă, să se simtă bine. Nu ducem la vecini, la nimeni!”

Nici vecinătatea nu stabilește o relație de ajutor reciproc. Am putea spune că este vorba despre o logică de tip capitalist care are la bază mai degrabă relațiile de tip concurențial, decât cele comunitare de întraajutorare. Acești antreprenori nu apelează la vecinii lor nici măcar pentru a împrumuta un produs care ar lipsi la un moment dat din gospodărie. A împrumuta înseamnă a rămâne dator, lucru de nedorit pentru proprietarii acestei pensiuni care preferă să „lucreze” pe cont propriu, și nu în rețea, dar și teama că produsele nu ar corespunde din punct de vedere calitativ cererii turiștilor: „Când faci o supă, să aibă plăcere!”. Obişnuiți a-și trata „musa-firii” într-un „anumit” fel, aceștia preferă să cumpere ceea ce cunosc sau în cel mai bun caz să producă ei înșiși decât să ia cu împrumut orice.

„– Cumpărăm de unde ne plece nouă, ca să fie și dâșii mulțumiți. (...) Noi ținem (și acum am avut): curci, găini de casă. Nu ne trebuie cumpărate! Tăiem!”¹⁵

Astfel, schimbul între actorii rurali este de neimaginat în afara unei relații economice imediate: „Dacă vecinul nu trimite turiști la mine, eu de ce să o fac?”, se întrebă probabil unii dintre proprietarii de pensiuni din mediul rural al Maramureșului. Teamă acesora de a nu rămâne în vreun fel datori semenilor este întreținută într-o oarecare măsură și de turiști. Iată reacția unui turist italian care, cazat la o pensiune din Botiza, revenea tot timpul acolo:

„– No, știi tu, mă, copile, că eu cumpăr, dar degeaba mă duc și cumpăr că eu nu știu ce cumpăr. Da’, de la tine, și osul îmi vine să-l mănânc, că știu că-i de la tine, și-i ținut de casă!”¹⁶.

Și pentru că un cercetător nu trebuie să dea crezare tuturor spuselor intervievatului său, mai ales că în acest caz ele sunt reproduse chiar de către mama unui proprietar de

pensiune, puteam vedea în acestea și un fel de elogiu personal prin referirea la calitatea produselor consumate aici.

Ca o privire generală asupra relațiilor între oameni, atât primarul cât și soția preotului, notabili ai satului Botiza care își asumă și rolul de a fi promovat turismul în acest sat, ambii posesori de pensiuni, constată o ușoară invidie între oameni. Această invidie este nu numai între posesorii de pensiuni. „Vedeau la noi și încercau să-i ademenească”¹⁷, spune soția preotului, ci și între aceștia și oamenii obișnuiți din sat, dar care nu aveau posibilitatea financiară de a deschide o pensiune. De fapt, aceștia din urmă îi privesc cu invidie pe consătenii lor, proprietari de pensiuni turistice :

„- La început era o invidie pentru vecinii care nu practicau. Și le-am explicat. Și și-au dat seama și ei. Pentru cel din vecini care arăta o carpetă la un grup de turiști germani, de exemplu, își vindea și el produsele. Dacă avea ouă, lapte, smântână, bineînțeles că ei le vindeau la ceilalți care practicau turismul și aveau și ei unde să-și vândă produsele agricole”¹⁸.

Faptul că „antreprenorii” dețin un capital financiar mai ridicat decât majoritatea sătenilor poate fi motiv de invidie, dar și un soi de deschidere a țăranilor obișnuiți către inițiative private. Prezența turiștilor le permite comercializarea produselor obținute în gospodăria proprie :

„- Dar cum sunt priviți cei care deschid pensiuni față de ceilalți săteni ?

- Depinde. Le place oamenilor să vadă și lume din altă parte. Eu zic că bine. Ca și persoane care se descurcă care vor să facă ceva pentru localitate, nu cred că sunt priviți în sensul rău.

- Dar au și ei avantaje într-un fel ?

- Da. Pot să vândă. Sunt turiști care caută haine din astea de iarnă, gube se spune la noi, cămăși din astea de tort de vară cum se spune la noi, zăde care se pune una în față, alta-n spate, obiele din lână care se poartă-n opincă iarna”¹⁹.

În ciuda unor mici neînțelegeri sau invidii care nu pot fi ocolite când apare concurența,

o armonie perfectă pare a caracteriza relațiile dintre locuitorii din satul Botiza, ne lasă să credem un „antreprenor” :

„- La noi aici în sat toată lumea e o familie. Mai ales noi aici cu vecinii suntem ca și frații. Ori de ce am nevoie mă duc la vecina, o trimit după cumpărături, noi toți sîntem uniți, nu avem probleme. Acuma știți că oriunde mai sunt probleme și cum e”²⁰.

Există și proprietari de pensiune care se pot ajuta :

„- Ce relație aveți cu ceilalți proprietari de pensiuni ? Ce faceți, de pildă, când aveți prea mulți turiști ?

- Când avem prea mulți îi ducem la ceilalți, noi suntem în relații foarte bune.

- Dar cu ceilalți săteni ?”²¹.

O relație cordială pare a se stabili și între Sabadăș Ioana, o viitoare antreprenoare, și alți posesori de pensiune, în special pe principiul rudeniei sau al prieteniei.

„- Ce relație aveți cu celelalte persoane care au pensiuni ?

- D-na Petreuş care se ocupă de așa ceva e nașa mea, am ajutat-o de multe ori, ne împăcăm foarte bine. Domnița e o femeie tânără, cu care-s foarte bună prietenă, deci cu toate persoanele care practică turismul eu sunt în relații foarte bune.”²²

De altfel, o astfel de relație de prietenie pare a se stabili cu toți sătenii, grație profesiei de dascăl : „Mă înțeleg bine cu toată lumea din sat. Fiind dascăl nu ai voie să nu trăiești bine cu lumea din jur”²³.

Același lucru și pentru o altă „antreprenoare” din același sat care are o relație bună cu toată lumea din sat datorată și faptului că soțul a ocupat multă vreme funcția de primar și de faptul că neamul soțului este foarte mare.

„- Care este relația dumneavoastră cu ceilalți săteni ?

- Bună. Eu am fost învățătoare, am fost și nănașă la jumătate satu’ pot să spun, avem neamuri, soțul meu e de aici din Poieni și o avut foarte, foarte multe neamuri, de fapt, neamurile lui a predominat satu’.”²⁴

Potrivit interlocutoarei noastre, sătenii din Poienile Izei par a se ajuta mai ales în

momentele grele: „Ne-ajutăm la nunți, la-nmormântări s-ajută foarte mult oamenii: cu băutură, cu mâncare, cu ce au, cu bani”. De altfel, Petreuş Florentina se consideră inițiatora unei bune armonii între săteni prin împărtășirea bucuriei de a avea curent electric: „Cincisprezece ani am stat fără curent electric și am fost prima casă care am dat drumu’ la bec. Că au mai făcut oamenii probabil atunci instalații, da’ știu că la noi s-a aprins primele becuri, am luat televizor, am făcut aici scenă și să uitau oamenii la televizor, seara veneau, să uitau”.

Însă, în practica turistică, întrajutorarea ia cel mai des calea rețelelor sociale instituite de către *noii țărani* cu ceilalți săteni care au pensiuni turistice. Prin urmare, întrajutorarea poate fi profesională, când unul dintre *noii țărani* recurge la ajutorul celorlalți pentru a satisface dorințele turiștilor și nu numai. Mai precis, este vorba despre mobilizarea de resurse de către o anumită parte a *noilor țărani*, în special a celor cu rol de decizie în cadrul comunității.

„- Acum doi ani, am primit o rugămintă să primesc un grup de șapte turiști, dar la mine acasă. Atunci am fost singură acasă, copiii îmi erau în Franța și au venit cu o zi înainte de Revelion la Botiza. În anul acela nu era zăpadă și vă dați seama cum apare un sat la munte sau oriunde iarna fără zăpadă... A sosit grupul, s-a instalat și mai era un grup de prieteni pe traseu... Una dintre doamne m-a întrebat unde o să petrecem Revelionul și i-am spus că într-o sală din școală pentru că sala Căminului cultural era prea mare, o sală din Primărie prea mare și ei voiau să petreacă împreună un grup de douăzeci de persoane... Ei aveau impresia că cine știe cum o să fie într-o sală de clasă, s-au dus îmbrăcați cum au venit din teren. Când au ajuns acolo, echipa mea surpriză era un grup de fete tinere, toate îmbrăcate în port popular și cu bărbații lor, muzică autentică... și cum au intrat a început muzica noastră să cânte și ceterile și femeile în portul popular le-au făcut o primire cu strigături de bun venit și «dragu-mi-i unde-am venit și cu cin’ m-am întâlnit» și, când am aprins lumina, au scos

niște exclamații... De seara până dimineața nu au stat pe scaun decât atunci când au ciugulit ceva.”²⁵

În acest caz, ajutorul dat sub forma capitalului uman și adesea și a celui material are puține șanse de a mai lua calea întoarcerii. Acest capital poate avea astfel o circulație simbolică în interiorul rețelelor sociale create în acest mod. El poate fi reflexul unor raporturi sociale de subordonare. Acest ajutor acordat unor anumiți actori rurali poate fi interpretat și ca o „îndatorire de întrajutorare” (Mihăilescu, 2002, 9), provenind din „obligații diferite de reciprocitate... născute din angajarea actorilor sociali”²⁶ (Mihăilescu, 2002, 40).

Cazul Irinei Petreuş se înscrie în aceeași linie de ajutor provenit dintr-un „soi de obligație”. Aflând că Irina Petreuş este „singura” persoană care se ocupă de pensiune, ajutorul familiei fiind unul temporar (cel al fiicelor care vin în timpul concediului sau al soțului care lucrând în majoritatea timpului în străinătate nu își poate ajuta soția decât când vine acasă):

„Dar cine se ocupă cu toate ?

Eu. Eu și vara mă mai ajută fetele și soțul când vine în vacanță, în august”.

La întrebarea dacă vreun vecin sare să-i dea o mână de ajutor când are prea mulți turiști, „întreprinzătoarea” noastră ne răspunde că sprijinul vine din partea unei rude prin alianță. În fapt, este vorba despre o fină. Deci nu este un vecin oarecare. Este o persoană care a „intrat” deja în familia Irinei Petreuş grație înrudirii prin alianță cu aceasta, câștigându-i deja încrederea.

„- Dar vă mai ajută dintre vecini ?

- Da, de exemplu, acuma am o fină care mi-o venit să mă ajute. Deci mai chem să mă ajute așa, cine știu că mă poate ajuta că nu oricine te poate ajuta. Pe cine cunoști și cine îți știe pretențiile, îți știe lucrurile.”²⁷

E clar că această relație se bazează pe elemente „tradiționale”, încă funcționale la nivelul societății românești, de genul nașul/nașa sunt garanții în special morali ai noului cuplu, iar la o adică și financiari. Ajutorul din partea finei poate fi considerat drept o

obligatie, căci în mod sigur fina se simte obligată față de nașa pentru faptul că aceasta a acceptat s-o „nășească”. Statutul pe care nașa l-a dobândit prin „nășie”, îi permite acesteia să-și manifeste indirect autoritatea asupra finei. Mai putem vorbi și despre existența unor „obligații de întraajutorare care presupun existența unor intenții explicite și prealabile de întraajutorare între parteneri, stabilită poate în termeni contractuali” (Mihăilescu, 2002, 40).

„- Vă ajutați cu vecinii? Ce rol au vecinii?”

- Dacă eu am vacă și dacă vaca mea nu dă lapte, eu mă duc la vecinu' și-mi cumpăr două kilograme de lapte și atât.”²⁸

Prin urmare, factorul economic primează încă o dată asupra relațiilor sociale de întraajutorare...

„- Dar dacă aveți turiști prea mulți îi duceți la vecini?”

- Dacă au condiții, se poate: îi transferăm. Vorbim și ne înțelegem cu persoane de la agenție. Uite: vine un grup de douăzeci de persoane, eu am rezervat șase persoane și ceilalți 14 îi repartizez. Dar ei ar trebui să vină dinainte de la agenție, să verifice camerele: dacă le convie sau nu.”²⁹

Astfel, transferul unor turiști de la o pensiune la alta poate avea la bază și o înțelegere de genul „vorbim și ne înțelegem”. Rezultatul unei astfel de „înțelegeri” implică în mod obligatoriu obținerea unui avantaj financiar.

A închiria cai contra unei sume de bani pare a fi stânjenitor pentru proprietarul unei pensiuni din Bârsana, dar acest lucru nu înseamnă a rămâne dator celui care îi închiriază:

„Dacă stabilesc cu turistul o plimbare cu trăsura la mănăstire, n-am caii mei personali, dar îi închiriez...”³⁰.

Dar pe viitor acesta se gândește să-și cumpere propriii cai: „îi închiriez deocamdată și în viitor vreau să-mi cumpăr cai pentru trăsură și pentru echitație”. Proiectul acestuia este de altfel destul de ambițios dacă ne gândim că acești cai ar servi nu numai unor plimbări în trăsură, ci și echitației.

Constatăm refuzul acestui antreprenor de a fi legat printr-o relație de tip contractual (închirierea) sau de a angaja o relație de schimb social.

Pentru Ion Pașca din Bârsana, care își zice Giovanni, pare mai la îndemână a se descurca cu propriul *atelaș* decât să apeleze la ajutorul cuiva. Dorința sa de capitalizare este evidentă. De altfel, asemenea celei mai mari părți a *noilor țărani*, singurul ajutor imaginabil este cel al familiei în vederea unui bun management al „întreprinderii turistice”. Un ajutor din exteriorul familiei este și în această situație inimaginabil. Singura relație posibilă se stabilește doar pe calea înrudirii:

„Lucrăm în echipă: mama, tata, frate-meu, eu, cumnată-mea, toți suntem, familia, pentru că este unitatea care ne-a făcut să avem ceea ce avem și fiecare are domeniul lui. Dacă mama se simte un pic rău, eu gătesc, dacă eu mă simt, frate-meu gătește. Fiecare putem să ținem locul la celălalt. În sala de mese, servesc eu, servește el, nici o problemă. Mergem sus, suntem și instalatori, suntem de toate că altfel nu se poate”³¹.

Recurgerea la ajutorul altei rude, dar nu prea îndepărtate, este totuși ca și în familie fără a implica vreun străin, presupunând utilizarea tuturor *capitalurilor* posibile (umane și nu numai) existente în gospodărie.

„- Dacă vă lipsește vreun produs, cum faceți?”

- Dacă am nevoie de un produs și nu am, atunci mama are o surioară care are tot produse din astea. Deci nu mergem noi la aprozar, nu mergem la Sighet să cumpărăm. Avem, creștem oi, vaci, porci, găini de toate. Tăiem. Asta e ideea ca să valorificăm ce-i al nostru, nu să cumpărăm.”³²

Îndatoririle fiecărui membru de familie într-o pensiune, par destul de bine conturate. În pensiunea Pașca din Botiza, soțul se ocupă cu „publicizarea” pe Internet a pensiunii și, de ce nu, cu servirea mesei pentru turiști, în timp ce soția și mama acesteia pregătesc masa.

„- Dar cine se ocupă cu gestionarea pensiunii?”

- Aicea, eu și cu soția.
 - Cum ați făcut publicizarea pensiunii?
 - Aicea, la publicizare, eu răspund: pe Internet, pe calculator, eu mă pricep, soția vorbește franceza destul de bine.

- Dar la prepararea mâncărilor?
 - La preparare e soția și cu mama dânzei. Deci ajută și mama.

- Dumneavoastră mai ajutați?
 - Da. La servit. Eu sunt cu servitu'.³³

De buna funcționare a pensiunii dau dovadă și soții Chindriș din satul Ieud. Sarcinile nu par a fi foarte bine diferențiate nici în bucătărie, nici în menținerea curățeniei, deși soțul își atribuie și rolul de ghid pentru turiști.

„- Ce anume faceți dumneavoastră, ce anume soția?

- Amândoi le facem pe toate. Și la bucătărie și curățenie. Pă latura cu explicații, ghid sau altceva ce cer turiștii mă ocup eu.”³⁴

Despre prezența vreunei persoane din afara grupului domestic ne este furnizat chiar de un „antreprenor” care ne lămurește că este vorba despre o practică în familie: „(...) turismul care se face aicea este tocmai turism în familie... și în familie se face”³⁵. Așa cum muncile agricole se fac de obicei cu participarea întregii familii și în cazul unei pensiuni agroturistice proprietarii au grijă și de producerea alimentelor:

„- De unde luați produsele pentru mâncăruri?

- Păi, avem și noi niște oi la stână, de-acolo ni s-aduce brânza, mai tăiem câte un miel, mai avem un târg aicea, mai luăm câte un vițel, în grădină avem cartofi, fasole, deci, de aicea, local. Nu prea cumpărăm noi de la magazin. Laptele iarăși îl avem noi, plante pentru ceai, pentru ce trebuie. Nu cumpărăm decât zahăr, ulei, orez, piper, ce nu putem produce”³⁶.

Dar și de pregătirea produselor, soția este cea care se ocupă. Adesea, aceasta își poate lua un ajutor la bucătărie. Soțul o poate ajuta și el, dar de obicei în a pune masa sau a strânge resturile de la masă:

„- Dar cine se ocupă cu gătitul?

- Eu.

- Și când vin turiștii tot dumneavoastră?

- Tot timpul eu, chiar dacă îmi mai iau o femeie să mă ajute, mai mult la bucătărie.

- Și soțul?

- El pune masa, spală farfuriile”³⁷.

Făcându-se totul în familie și de către familie, aceasta pune în valoare în primul rând propria locuință. Este și cazul unei familii de viitori „antreprenori” din Ieud.

„- Bun, dar ca să porniți afacerea aveți nevoie și de un capital, financiar, în primul rând. Cu ce porniți la drum?

- N-ar strica dac-aș avea un capital, da' și fără capital m-aș putea descurca. Avem încălzire centrală, camerele de sus is puse la punct, avem două băi, acum urmează să fac niște modificări la bucătărie, la sala de mese și în rest nu-mi trebe nimica.”³⁸

Capitalul uman, reprezentat de familie și de rudele apropiate, are un rol bine stabilit:

„- Și pentru pregătirea mesei dumneavoastră vă ocupați?

- Da.

- Vă va ajuta și altcineva?

- Și soțul și fetița și soacră-mea”³⁹.

Ajutorul familiei apare fie sub forma prezenței fizice a celuiilalt, fie sub formă de capital material, în sensul că părinții își pot ajuta copiii furnizându-le produse de tot felul din gospodăria proprie. Gospodăria Irinei Petreuş fiind în totalitate transformată într-un spațiu de verdeață, amenajată în mod special pentru turiști, nu-i permite acesteia să crească și animale. În momentul în care a decis să mărească spațiul pentru turiști, aceasta a renunțat la vechiul grajd, din lemn, a cărui soliditate i-a permis să-l reamenajeze și să-l transforme în pensiune. Beneficiul a adus și un inconvenient, din acel moment nu s-au mai putut crește animale în gospodăria respectivă. Familia, fie din partea Irinei, sau din partea soțului acesteia, a rezolvat această lipsă. Dacă acest ajutor nu era suficient, se ajungea la vecinul care îi putea furniza produsul respectiv contra unei sume de bani:

„- Produsele de unde le luați?

-Produsele... păi o parte de la mine. Dar eu nu țin animale că eu în curtea asta nu aș avea cum să țin și animale. În schimb, am vecini, am mama, am soacra, care au vacă,

au găini și le aduc de la ei. Deci tot produse naturale de la țărani. Nu le cumpăr din magazine. Cumpăr câte un vițel de la un vecin, așa, porc îmi ține maică-mea”⁴⁰.

Situația este identică și pentru Muntean Maria care merge și ea uneori în vecini pentru a cumpăra diverse alimente dacă nu pot fi produse de familie.

„- Produsele pentru mâncăruri de unde le cumpărați ?

-Nu prea cumpărăm. Noi avem gospodărie, avem porci, capre, găini, pui, deci carne nu prea cumpărăm Ce să zic ? Aproape deloc. Salam, nu. Noi nu dăm la turiști decât din gospodăria noastră ce facem: cârnați, brânza noastră, nu cumpărăm pentru că avem capre și avem foarte multă brânză. Aici locuiesc părinții mei, ei au vaci cu lapte, deci lapte de la ei. Acuma, bine, ce nu putem noi să facem în gospodărie, cumpărăm. Dar ouă, carne, din astea, nu. (...) Bine, cumpărăm carne de vițel, dar tot viței de aici din sat, carne de porc avem, am avut capre, am tăiat foarte mulți iezi, și acum am tăiat treisprezece ieduți din ăia de la capre, atunci când au fost din lapte, atunci i-am tăiat, [avem] pui, găini.”⁴¹

Din anumite puncte de vedere pensiunea Muntean din Botiza este un alt caz de pensiune autosuficientă, în care familia face totul. Acești „întreprinzători”, dacă nu aveau anumite abilități înainte de a deschide pensiunea, atunci le-au dobândit pe parcurs. Soțul, autodidact, s-a pregătit în mod special acasă pentru a face pe ghidul turiștilor, iar pentru cei străini a învățat chiar și limbi străine. Iată un exemplu clar de investiție în capitalul uman al unei pensiunii turistice.

Pentru pensiunea Pașca, această situație a fost „înlesnită” și de disponibilizarea soțului de la mină și de nevoia de a se „reconverti” din punct de vedere profesional și social. Apoi, mai este și fiul, care stăpânește limba franceză și care în caz de nevoie poate sări în ajutorul familiei, când își permite în timpul facultății :

„Păi deocamdată [pensiunea] am deschis-o pentru noi că eu lucrez, sunt învățătoare la școală ; soțul a lucrat aici la Botiza în cadrul

minei la prospecțiuni geologice. Și-atunci s-a închis mina prin 1997 și el este acasă. [În prezent] el lucrează mai mult ca și ghid. Băiatul vorbește foarte bine franceza și engleza, dar cu engleza... [stă mai rău], făcând numai la liceu, la noi la Botiza. Vorbește mai bine franceza. Soțul a învățat p-acasă pentru că noi, și eu am terminat liceul, dar nu am făcut nici o oră de franceză și nici de engleză. Atunci se făcea germană și rusă, soțul a avut ambiție și a învățat acasă. Acuma și azi e plecat pe Vaser cu un grup de turiști. El face Vaserul ca ghid și toate împrejurimile : Poienile Izei, Ieud, Valea Mare, pe Mare, Sighet”⁴².

Totuși, în mediul rural maramureșean, se poate vorbi și de relații între pensiuni, dar după o selecție prealabilă. Aceste relații trebuie să corespundă, potrivit familiei Pașca din Bârsana, unei tradiții și să aibă un anumit standard.

„Practic pe Valea Izei, fără să fiu răutăcios : eu sunt foarte cinstit, nu-mi place să vorbesc despre nimeni ! Eu mă uit la mine și dacă am greșit ceva încerc să repar greșeala. Două pensiuni în afară de pensiunea noastră sunt pe Valea Izei. Acuma nu vorbesc din statul meu de proprietar. Dintr-un alt unghi. Sunt de apreciat. Este pensiunea Țurlași, la Săliște care, de asemenea, păstrează o linie tradițională. Foarte frumos, are toate condițiile ! Și este pensiunea Doina, din Vadu’ Izei, strada Șugău, care iarăși au foarte multă căutare, foarte bine aranjate, tradițional. Restul care sunt pe Valea Izei așa case : o cameră, două camere, baie. Asta este !”⁴³

În astfel de condiții relații de schimb și contraschimb cu alte pensiuni sunt posibile.

„- Și ce relație aveți cu aceste pensiuni ?

- Relațiile cu pensiunile care le-am amintit mai înainte sunt excelente. Facem schimb, dacă eu am acuma plin, tot rezervat. Am sunat pe moment : «Te rog, cutare, Doina sau cine răspunde, ajută-mă, am niște turiști», nu-i las să stea să-și caute. Le trimit.”⁴⁴

Transferul turiștilor nu se face la sugestia „antreprenorului” nostru, el nu le indică turiștilor o altă pensiune : „Dacă pleacă și nu-mi cer, nu zic. La revedere, cu mare

plăcere, dar nu pot ! ”⁴⁵. Relația acestui proprietar de pensiune cu alți „antreprenori” rămâne în acest caz „excelentă”, mai ales dacă nu se instituie nici un fel de colaborare. „Sărac și curat” spune românul nostru, adică „nu mă implic, dar nici nu câștig, nici nu pierd”.

În alte cazuri, transferul de turiști de la o pensiune la alta se face numai dacă este o rudă apropiată. Este și cazul Mariei Moș din Botiza care e sigură că dacă ar avea pensiune, fiica ei, Florica, le-ar trimite ceva turiști : „Bine ar să avem o pensiune că Florica ne-ar da măcar doi cu dormitu”. Asta nu o împiedică să-și ajute fiica dacă aceasta nu face față cererii turistice : „Îi mai ajutam. Eu am fată, am pă Florica și o ajut cu pensiunea, când îs acasă, când îs în timpu’ liber, o ajut, îi ajut (...) la mâncare, la curățenie, la spălat, la schimbatu’ paturilor, la ce trebe”. Nu este însă singurul ajutor în pensiune : soțul, soacra și chiar o nepoțică pot participa la pregătirea pensiunii pentru turiști :

„- Cine o mai ajută pe doamna Florica ?

- Soacră-sa, domnu’ Liviu, nepoțica. Are o nepoțică de șapte ani care o ajută.

- Și ce face ?

- Pune masa. Pune furculițele, pune farfuriile, dă mâncare la turiști. Care o fost la Florica turiștii și o văzut-o pe fetiță că o servit masa i-o făcut cadouri. Tricoașuri i-o dat, maieuage, bani i-o dat, ciocolăți, o cutie de bomboane. O fost tare drăguță, o fost îmbrăcată țărănește și e harnică și ea, amândouă ! ”⁴⁶.

După cum am văzut, relațiile între posesorii de pensiuni sau între aceștia și alți săteni pot lua diverse forme. Ele nu oglindesc totalitatea manifestărilor din mediul rural, de aceia suntem nevoiți să nuanțăm cazurile.

Bobocea Ioana este o „întreprinzătoare” bine pregătită teoretic (în acest sens făcând cursuri de pregătire la „Baia”, este vorba despre reședința de județ - Baia Mare), dar și foarte atentă și exigentă când își alege persoanele care s-o ajute la pregătirea mesei. Dacă nu recurge la ajutorul rudelor, mai precis sora celei în cauză, persoana cea mai

de încredere care poate fi în anturajul acesteia, atunci apelează la o altă rudă mai îndepărtată care i-a câștigat încrederea. Este vorba despre „o mătușă, cum s-ar zice”, devenită apropiată prin înrudire din partea soțului. În rest, în absența soțului sau a altor potențiale ajutoare, ea este singura care se poate ocupa de întreaga gospodărie.

„- În legătură cu felurile de mâncare, cine le pregătește ?

- Eu le pregătesc și mă mai ajută cineva când am grup mai mare de șase persoane. Nu pot să mă descurc singură, apoi merg la sora mea ; am aici o mătușă, cum s-ar zice, d-na Petreuş, care m-ajută și ea la nevoie. E singură, e pensionară. S-ocupă și ea cu turismul, are și ea pensiune, dar când e liberă, cu cea mai mare plăcere, ea te ajută. Și pregătim mâncăruri cu specific Maramureșului.”⁴⁷

Dar nu numai rudele vin în ajutorul sătenței noastre din Poienile Izei, ci și vecinii însă doar în absența ajutorului dat de rude.

Dorind să-și transforme gospodăria într-o atracție mai puternică pentru turiști, „întreprinzătoarea” noastră face proiecte de tot felul. Printre acestea figurează și dorința acesteia de a împodobi o cameră după moda țărănească :

„Am toate uneltele de la chiară, dar ceea ce m-am gândit e să fac o cameră pentru chiară și toate lucrurile să le adun într-o cameră pentru ca turistul să vadă cu ce s-a ocupat părinții, bunicii și cu ce încă ne mai ocupăm, unii, nu toată lumea”⁴⁸.

Interlocutoarea ține să ne spună că în tinerețe a tot lucrat la „chiară” și că acum ar putea relua lucrul în timpul iernii :

„Chiar m-am gândit că eu știu să lucrez, știu să țes, știu să cos, să împletesc, a avut grijă mama să mă învețe de toate și iarna când nu avem turiști sau nu avem de ieșit la munca câmpului, pentru că iernile la noi îs foarte geroase și multă, multă zăpadă, atunci cea lucrăm în casă. Și chiar mi-am pregătit chiara pentru la iarnă să țes carpete. Să dea Dumnezeu să fiu sănătoasă ! ”.

Astfel, de-a lungul timpului a strâns tot felul de țesături, iar dorința de a face o cameră completă o poate determina să

recurgă la ajutorul vecinilor de la care poate cumpăra lucrurile care îi lipsesc :

„- Vreau s-o fac cu chiară, toate obiectele care aparțin de chiară, cu obiecte de cusut și sper să strâng cât mai multe lucruri vechi, ce-a mai rămas.

- De la dumneavoastră ?

- Ce a mai rămas de la noi și dacă o să găsesc și de la vecini. Dar să fie lucruri mai vechi”⁴⁹.

Uneori, ajutorul poate depăși sfera vecinătății. Asocierea poate lua forme diverse între familiile din același sat, cum ar fi cumpărarea unui vițel. Familiile asociate trebuie să aibă un anumit standard de viață care să le permită să cumpere o vită, chiar și prin „înfrățire”. Uneori chiar practica turismului îi ajută pe oameni să se asocieze. Din această practică, participanții trebuie în mod necesar să beneficieze în mod egal.

„De exemplu, pentru a cumpăra un vițel, nu cumpăr să-l pun tot și să-l folosesc peste două sau trei luni. Ne adunăm trei patru familii, îl împărțim și la două săptămâni când s-o terminat, cumpărăm altul”⁵⁰.

Pentru un împrumut în vederea dezvoltării pensiunii, cei care o pot ajuta sunt prietenii, aflați sau nu în apropierea acesteia, vecinii sau neamurile. Astfel, relațiile „întreprinzătoare” noastre se dovedesc a fi destul de restrânse.

„(...) noi, acum, am vrut să luăm un credit, pentru că s-au terminat banii, economiile. Și-am vrut să luăm un credit dar nu ni s-a acordat, pentru că nu suntem angajați. Soțul meu a fost angajat, are carte de muncă, el a lucrat în comerț, dar pentru moment, am renunțat trei ani de zile, cât am fost plecați a întrerupt activitatea și acum dacă nu-i angajat în termen de șase luni n-am putut să obținem un credit.

- Și-atunci ce soluție ați găsit ?

- Și-atunci ne-am împrumutat de la preteni, de la vecini, de la neamuri, ca să putem continua mai departe și a fost obligat să plece ca să înapoiem banii”⁵¹.

Putem conchide că vecinătatea, prietenia sau înrudirea par a fi în egală măsură factori ce condiționează acțiunile acestei sătențe care

practică turismul. Marea majoritate însă a deținătorilor de pensiuni din mediul rural maramureșean satisfac nevoile funcționării acestora prin ajutorul reciproc al membrilor, câteodată acest ajutor fiind extins la rude. E greu de crezut că o femeie-primar – de exemplu – mai are timp și de pregătit masa pentru niște turiști. Mama acesteia o prezintă pe fiică sa sub o formă idealizată. Potrivit declarației bătrânei, aceasta își ajută fiica numai la curățat câte o legumă, mai la spălat câte ceva.

„- Cine pregătește mâncărurile ?

- Fata.

- Dumneavoastră o ajutați cu ceva ?

- Păi mai curăț ceva, mai spăl, că ea face mâncare.”⁵²

Dar o ușoară inadvertență nu ne poate scăpa : „(...) eu fac mai mult tradițional. Fata pregătește, servește”. E clar că pentru „primărița” noastră absența mamei este inimaginabilă. În realitate, o explicație din partea mamei vine ceva mai târziu. În Săpânța, turiștii caută cel mai des un loc unde să doarmă, și mai puțin să mănânce. Satul Săpânța pare un nod care deschide către alte posibile destinații. În aceste condiții, o demipensiune poate fi realizată chiar și de femeia-primar :

„Da’ fata servește. E și la servicii acum, da’ atunci nu era în serviciu. Numai de anu’ trecut e în servicii și ea pregătește și sara le dă mâncare, dimineața micu’ dejun le face”⁵³.

Ajutorul vine însă din partea întregii familii. Alături de mama „primăriței” se adaugă și ajutorul soțului care în lipsa unei alte ocupații se ocupă cu menajul. Faptul este cât se poate de real întrucât în momentul interviului cu Stan Ioana, acesta se afla în curte și întindea rufele pe sârmă. Uneori apare și ajutor suplimentar din partea fiului celor doi :

„O mai ajută cineva la servit ?

Avem un băiețel de optșpe ani care și el, în vacanță, ne ajută. Sâmbăta e acasă, duminica și ne ajută când nu e la școală la Sighet. Da’ cum e acasă, ne ajută”⁵⁴.

Pentru pregătirea mâncărurilor pentru turiști, produsele sunt cele din gospodăria

proprie sau din comerț : „Știm că trebuie și aprovizionăm. Avem zece găini, ca să avem un ou de casă. Avem lapte, smântână”. Proprietarii Pensiunii Ileana speră să nu le lipsească niciodată nimic. Și în acest exemplu, doar în caz de mare nevoie s-ar recurge la ajutorul altor persoane :

„- Dacă vă lipsesc ouă din casă, fugiți la vecinu’ ?

- Nu, nu, nu, că avem. Tot timpu’ suntem aprovizionați. Dar dacă neapărat ar trebui, ne-am duce în vecini. Dar mai mult avem noi acasă”⁵⁵.

În cercetarea întreprinsă am întâlnit și „antreprenori” care ar putea beneficia de un ajutor străin fiind vorba de o situație de familie aparte. Bognari Maria este mama unei contabile din Săpânța. Ea are o pensiune turistică. Starea de sănătate deosebită a femeii (operată la ambele picioare) o împiedică pe aceasta să se ocupe de furnizarea cu alimente a magazinului și de buna gestiune a barului. Din acest motiv, fiica acesteia se ocupă cu achiziționarea mărfurilor necesare funcționării magazinului și barului și, în plus, ține contabilitatea, fiind, angajata mamei sale :

„(...) se ocupă la noi, că noi avem deschis magazin și ea-i contabilă. Are magazin și bar. Aicea jos îi magazin’, dincoala îi baru”⁵⁶.

De curând, „întreprizătorii” noștri au deschis și o pensiune turistică. Femeia își exprimă regretul de a nu putea să se ocupe de gestionarea acesteia :

„(...) îi ajutăm pe copii. Ei îs ce îs. Eu fac mâncare dup-acolo, ce pot să fac ? Că îs operată la amândouă picioarele. Așa că ei merg după marfă, ei fac tot că avem angajați.(...) Dacă ar mai fi să pot să fac mâncare... Da’ nu pot ! Așa rău îmi pare că abia fac la oamenii ăia ce îmi lucră la casă. Ei și noi cinci, suntem nouă. Prânz, gustare, cină. Așa că nu pot să fac și la alții străini. Ș-apăi să duc săracii pă unde pot. O să punem o femeie tânără să gătească”⁵⁷.

În condițiile unui număr redus de turiști, fiica se poate ocupa de aceștia, ajutată fiind fie de o nepoata, fie chiar de bătrână :

„Apăi dacă vine la noi, noi călcăm... fata. Dacă vine cu nepoata aicea, toate de pă

pat schimbă : fețele de perini, tăt, șterge pă jos”⁵⁸.

Totuși, dacă volumul de muncă este mai mare decât de obicei, Maria Bognari se gândește la angajarea unei persoane din exteriorul propriei gospodării :

„- Cine se va ocupa de pensiune ?

Apăi, o să băgăm o femeie ca să facă curat, să spele, să calce”⁵⁹.

Acest spirit întreprinzător este determinat și de faptul că familia Bognari este obișnuită cu angajații din magazinul propriu. Este unul dintre puține cazuri în care în condițiile unei practici turistice, la nevoie, s-ar recurge la ajutorul unei persoane care în schimb va primi o sumă de bani fixată pe termen lung. Nu este un ajutor sporadic la care să se recurgă din când în când, ci implică o anumită responsabilitate a angajatorului față de angajator și invers. În raport cu activități de schimb frecvente între „antreprenorii” din turism, care nu implicau în mod obligatoriu o convenție între părțile implicate, ci mai degrabă o datorie morală, a angaja pe cineva înseamnă a încheia un contract de responsabilizare. Este vorba despre servicii care sunt recompensate direct printr-o sumă de bani.

Concluzie

În condițiile actuale, ale practicii turistice în mediul rural din Maramureș, acțiunile de tip antreprenorial ale *noilor țărani* par a se realiza într-o mai mare măsură în raport cu raționalitatea factorului economic, decât în raport cu tradiția și valorile moștenite. Similaritățile de status ocupațional creează în Maramureș un soi de divergențe. Acestea pot fi depășite în momentul în care *noii țărani* sunt orientați către o rețea sau alta de promovare a turismului în mediul rural. În acest caz, relația cu celălalt este mai degrabă minimală, în sensul că numai în condiții extreme *noii țărani* se pot ajuta între ei. În realitate, cooperarea este posibilă în vederea atingerii unor interese personale, de obicei, financiare, și, adesea, poate fi univocă. Sursele orientării

comunitare pot fi date și de opțiunile personale ale *noilor țărani* de a-și spori sau nu capitalul social⁶⁰. Astfel, relațiile care se creează între *noii țărani* sporesc probabilitatea ca participarea comunitară să fie îndreptată în folosul celui din vecinătate aflat în necaz, și nu a celui cu aceeași ocupație. Dar

și în acest caz este vorba despre păstrarea unei relații generice între noii țărani și ceilalți țărani aparținând aceleiași comunități. Această relație interrelațională nu urmărește sporirea vreunui capital social, ci menținerea acestuia la un nivel minimal.

Note

1. Pentru o aprofundare a conceptelor utilizate de Weber și Tönnies vezi și Alain Beitone, Christine Dollo, Jacques Gervasoni, Emmanuel Le Masson, Rodrigues Christophe (2000), *Sciences sociales*, ediția a II-a, Paris: Editions Dalloz, 88-89; Maryvonne Bodiguel (1986), *Le rural en question*. Paris: L'Harmattan, 73; Claude Meillassoux (1977), *Terrains et théories*. Paris: Anthropos, vol 1, 149.
2. De altfel, George A. Hillery Jr. face un inventar de 94 definiții ale termenului *comunitate* de-a lungul cărora se regăsesc câteva elemente comune: interacțiune socială, spațiu geografic, legătură sau legături între membri: „community consists in social interaction of persons inhabiting a common territory and having one or more additional common ties” (cf. George A. Hillery, Jr., Definitions of Community: Areas of Agreement, *Rural Sociology*, 20 iunie 1955, 118. Conceptul de *comunitate* va fi reluat de același autor în diverse articole: A Critique of Selected Community Concepts, 1959, *Social Forces* (JSTOR), vol. 37, 3 (martie 1959), North Carolina, University of North Carolina Press, 237-242; și lucrări: *A Communal Organizations: A Study of Local Societies*, 1968, Chicago, University of Chicago Press etc.
3. Interviu realizat cu Tufoi Gheorghe, sătean din Botiza, în vârstă de 65 de ani.
4. Practic, termenul de *rétrécissement du lien social* pe care l-am reluat pentru această analiză este utilizat de către Sennett (1979, 232) pentru a caracteriza relațiile de cartier.
5. Interviu realizat cu Giurgiu Ilișca.
6. *Ibidem*, 19.
7. Interviu realizat cu Maria Moș.
8. *Ibidem*, 21.
9. Maria Moș.
10. Interviu realizat cu Toader Bârsan meșter în lemn din Bârsana.
11. Interviu realizat cu Trifoi Ioan, 51 de ani, Botiza.
12. *Ibidem*, 25.
13. Interviu realizat cu Trifoi Ioan, 51 de ani, Botiza.
14. Maria Moș din Botiza.
15. Interviu realizat cu Giurgiu Ilișca, Botiza.
16. Cuvintele unui turist italian redată de către Giurgiu Ilișca.
17. Berbecaru Victoria, 60 de ani, Botiza.
18. Interviu realizat cu Ioana Trifoi, primar al satului Botiza.
19. Interviu realizat în Poienile Izei cu Sabadăș Ioana, 38 de ani, învățătoare.
20. Interviu realizat cu Pașca Viorel, 40 de ani, Botiza.
21. *Ibidem*, 34.
22. Interviu realizat în Poienile Izei cu Sabadăș Ioana, 38 de ani, învățătoare.
23. *Ibidem*, 36.
24. Interviu realizat cu Petreș Florentina, 65 de ani, din Poienile Izei.
25. Interviu realizat cu Ioana Trifoi, primar al satului Botiza.
26. *Ibidem*, 40.
27. *Ibidem*, 42.
28. Interviu realizat cu Alexandru Suci, sătean din Botiza, în vârstă de 52 de ani.

29. *Ibidem*, 45.
30. Interviu realizat cu Pașca Giovanni din Bârsana.
31. Interviu realizat cu Pașca Giovanni din Bârsana.
32. *Ibidem*, 48.
33. Pașca Viorel, Botiza.
34. Chindriș Vasile, Ieud.
35. Interviu realizat în Ieud pe data de 2 august 2005 cu Ilea Ioan Liviu în vârstă de 33 de ani, de meserie învățător.
36. *Ibidem*, 52.
37. Interviu realizat în Ieud pe data de 2 august 2005 cu Ilea Maria în vârstă de 33 de ani, de meserie învățătoare.
38. Interviu realizat în Poienile Izei cu Sabadâș Ioana, 38 de ani, învățătoare.
39. *Ibidem*, 55.
40. Interviu realizat cu Irina Petreuş.
41. Interviu realizat cu Muntean Maria, Botiza.
42. Maria Muntean, Botiza.
43. Interviu realizat cu Pașca Giovanni din Bârsana.
44. *Ibidem*, 60.
45. *Ibidem*.
46. Interviu realizat în Botiza cu Maria Moş.
47. Interviu realizat în Poienile Izei cu Bobocea Ioana, în vârstă de 48 de ani
48. Interviu realizat în Poienile Izei cu Bobocea Ioana, în vârstă de 48 de ani.
49. *Ibidem*, 65.
50. Interviu realizat în Poienile Izei cu Bobocea Ioana în vârstă de 48 de ani.
51. *Ibidem*, 67.
52. Interviu realizat în Săpânța cu Stan Ioana, în vârstă de 67 de ani, mama actualei „primărițe”, proprietara pensiunii Ileana.
53. *Ibidem*, 69.
54. *Ibidem*.
55. Interviu realizat în Săpânța cu Stan Ioana, în vârstă de 67 de ani, mama actualei „primărițe” proprietara pensiunii Ileana.
56. Interviu realizat în Săpânța la pensiunea Pop cu Bognari Maria, în vârstă de 69 de ani
57. Interviu realizat în Săpânța la pensiunea Pop cu Bognari Maria, în vârstă de 69 de ani.
58. *Ibidem*, 74.
59. *Ibidem*.
60. Conceptul de *capital social* desemnează „un stoc de valori relevante pentru sociabilitate. Funcția lor este de a favoriza definirea pozitivă a modelelor de interacțiune și de a reduce costurile tranzacțiilor în procesele de interacțiune” (cf. Sandu, 1999).

Bibliografie

- Beck, Ulrich. (1998). Lien personnel et individualisme positif (capitolul 1 – Le conflit des deux modernités et la question de la disparition des solidarités). *Lien social et Politiques – RIAC*, 39, 15-25.
- Beitone, Alain, Dolo, Christine, Gervasoni, Jacques, Le Masson, Emmanuel, Rodrigues, Christophe. (2000). *Sciences sociales* (ediția a II-a). Paris: Editions Dalloz.
- Bodiguel, Maryvonne, (1986). *Le rural en question*. Paris: L'Harmattan.
- Charbonneau, Johanne. (1998). Lien social et communauté locale: quelques questions préalables. *Lien social et Politiques – RIAC*, 39, 115-125.
- Guillaume, Pierre, Jourdan, Jean-Paul, Mayaud, Corinne et Jean-Luc. (2002). Le jeu des solidarités rurales et urbaines, influences, interférences, contradictions, Colloque de Lyon, 17-18 ianuarie 2002. *Ruralia*, accesat la 25 mai 2005, 1-3.

- Hillery, George A., Jr. (1955). Definitions of Community : Areas of Agreement. *Rural Sociology*, 20 (iunie 1955); 1959, A Critique of Selected Community Concepts. *Social Forces* (JSTOR), vol. 37, 3 (martie 1959), North Carolina : University of North Carolina Press, 237-242.
- Hillery, George A., Jr. (1968). *A Communal Organizations : A Study of Local Societies*. Chicago : University of Chicago Press.
- Maffesoli, Michel. (1993). Le quotidien et le local comme espaces de sociabilité”. În M. Audet și H. Bouchikhi. *Structuration du social et modernité avancée. Autour des travaux d'Anthony Giddens*. Québec : PUL, 203-218.
- Meillassoux, Claude. (1977). *Terrains et théories* (vol. 1.). Paris : Editions Anthropos.
- Mendras, Henri. (1976). *Sociétés paysannes* : Paris. Armand Collin.
- Mihăilescu, Vintilă (coord.). (2002). *Vecini și vecinătăți în Transilvania*. București : Editura Paideia.
- Sandu, Dumitru. (1977). Participare locală. În Mioara Matei și Ioan Matei, *Sociologie și sistematizare în procesele de dezvoltare*. București : Editura Tehnică, 138-150.
- Sandu, Dumitru. (2005). *Dezvoltare comunitară : cercetare, practică, ideologie*. Iași : Editura Polirom.
- Sandu, Dumitru. (1999). *Spațiul social al tranziției*. Iași : Editura Polirom.
- Sennett, Richard. (1979). *Les tyrannies de l'intimités*. Paris : Seuil.
- Singly, François de. (1998). Individualisme et lien social. *Lien social et Politiques – RIAC*, 39, 33-45.
- Stahl, H.H. (1939). *Nerej. Un village d'une région archaïque* (monographie sociologie parue sous la direction de Dimitrie Gusti, vol. I : Les cadres cosmologiques, biologiques, historique et psychique). București : Institutul de Științe Sociale al României.
- Stahl, Paul H. (2000). *Triburi și sate din Sud-estul Europei*. București : Editura Paideia, Colecția Științe Sociale.

Primit la redacție : aprilie 2007